
Секція 1

ТЕОРЕТИКО-ІСТОРИЧНІ ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Марина Станіславівна Беглецова, Влада Анатоліївна Нечасва –
*курсанти II курсу Харківського національного університету
внутрішніх справ*

*Науковий керівник: Геннадій Геннадійович Дедурін – доцент кафедри
теорії та історії держави і права Харківського національного
університету внутрішніх справ, кандидат історичних наук, доцент*

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО І ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН КРАЇН ЄВРОПИ ПІСЛЯ ЗАВЕРШЕННЯ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Проблема проведення ефективної та збалансованої національної політики по відношенню до національних меншин є актуальною для будь-якої не моноетнічної країни. Для міжнародної спільноти неабияка гострота цієї проблеми вперше стала вочевидь зрозумілою після завершення Першої світової війни, коли у регіоні Центрально-Східної Європи постала ціла низка нових країн, при чому значна частка їх населення, а саме 17 млн. чоловік отримало статус національних меншин. Національні меншини (стосовно всього населення) становили майже третину в європейській частині Туреччини, близько 40 % – в Іспанії, Латвії і Литві, до 50 % – в Румунії і Польщі, більше 50 % – в Югославії і Чехословаччині. При цьому німців, росіян у 13 країнах Європи налічували понад 13 млн осіб; українців – 10 млн осіб у п'яти державах; євреїв – близько 6,5 млн осіб (2, с. 26-28). Природно, що це потребувало, як від міжнародної спільноти, так і від урядів певних країн, конкретних кроків у напрямку визначення конституційно-правового статусу таких груп населення.

Наслідки Першої світової війни призвели до суттєвих змін у системі міжнародного права. Найбільш революційним кроком у міжнародних відносинах стало створення на інституційному рівні Ліги Націй (1). Статут Ліги Націй слід вважати першим міжнародним актом, у якому було юридично закріплено принцип територіальної цілісності держав. Згідно зі ст. 10 Статуту країни, що входили до цієї організації брали на себе зобов'язання поважати і охороняти територіальну цілісність держав «проти будь-якого зовнішнього нападу». Це

положення було спрямоване на захист держави від зовнішньої агресії і не заперечувало принцип самовизначення.

Невід'ємною частиною системи захисту прав меншин у цей період стала низка спеціальних міжнародних договорів, укладених із новоутвореними або відродженими державами. Першим було укладено 28 червня 1919 р. договір між Польщею, з одного боку, США, Великою Британією, Францією, Італією та Японією – з іншого, який отримав назву «Трактат про захист меншин» або «Малий Версальський Трактат», узятий під гарантію Ради Ліги Націй резолюцією від 13 лютого 1920 року (3). Щодо цього документа та його трактування серед науковців було дуже багато думок (4, с. 94-95). З метою з'ясування головних цілей Трактату, розглянемо так званий «лист Клемансо», який був відправлений у 1919 році цим французьким політиком до голови делегації Польщі.

Цілі Малеого Версальського Трактату викладені в документі наступним чином: «Території, які були передані Польщі і іншим державам, об'єднують – і цього неможливо уникнути – значну кількість народностей, які розмовляють різними мовами та належать до інших рас, ніж населення тих держав, до яких вони включені. Потрібно вірити, що ці різні частини населення швидше звикнуть до свого нового становища, тому що від самого початку будуть усвідомлювати, що вони є під охороною і добре захищені від будь-якої небезпеки несправедливого поводження з ними або утиску. Сам факт існування такої гарантії, без сумніву, полегшить на практиці таке бажане всіма єднання і насправді зникне необхідність досягнення цього силою» (5, с. 122-123).

Отже, Малий Версальський Трактат став першою спробою Великих Держав створити систему односторонніх зобов'язань міжнародного характеру. Пізніше цей документ став основою для укладання договорів з Чехословаччиною, Королівством сербів, хорватів і словенців (10 вересня 1919 р.), Румунією (9 грудня 1919 р.), Грецією (10 серпня 1920 р.) тощо. На територіях ряду інших держав питання захисту меншин було врегульовано внаслідок прийняття зобов'язань, що містились у спеціальних односторонніх деклараціях.

Важливу роль тут відіграла рекомендація Асамблеї Ліги Націй від 15 грудня 1920 р., яка визначала як обов'язкову умову прийняття до Ліги зобов'язання бажаної держави виконувати всі принципи договорів щодо меншин. Зокрема, в ній зазначалося: «В разі прийняття до Ліги Націй балтійських, кавказьких держав і Албанії, Асамблея рекомендує цим державам видати відповідні розпорядження, що забезпечать застосування загальних принципів, які містяться в угодах про меншини, і закликає їх до порозуміння з Радою щодо особливостей їх застосування» (5, с. 32).

Система міжнародного захисту національних меншин, запропонована державами-переможницями у Першій світовій війні, розділила країни, які входили до Ліги Націй, на дві групи. Перша група, до якої входили політично слабкі, новоутворені країни, мала виконувати низку міжнародних зобов'язань щодо дотримання прав расових, мовних і релігійних меншин. Країни другої групи звільнялися від подібних зобов'язань, але водночас надіялися контролюючими повноваженнями щодо країн першої групи. Такий підхід, безсумнівно, був помилковим. Він дав можливість окремим державам вважати себе скривдженими трактатом про захист національних меншин з боку великих держав-переможниць, що диктували свої умови по влаштуванню повоєнного світу та згодом відмовитися від виконання його положень.

Література

1. Муцький П. Досвід Ліги Націй щодо захисту прав національних меншин: позитиви і негативи. Держава і право: зб. наук. праць. Вип. 18. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. С. 481–487.
2. Александров Б. Положение национальных меньшинств в послевоенной Европе. М.: Партиздат, 1933. С.184.
3. Traktat między Głównymi Mocarstwami sprzymierzonymi a Polską, podpisany w Wersalu dnia 28 czerwca 1919 r., Dz.U. 1920, Nr 110, poz. 728.
4. Дедури́н Г. О некоторых особенностях правового положения национальных меньшинств в межвоенной Польше (на примере белорусов). Восень 1939 года у гістарычным лесе Беларусі. Мн.: Інстытут гісторыі НАН РБ, 2010. С. 94 – 99.
5. Zaleski W. Między narodowa ochroną mniejszości. Warszawa: Biblioteka Narodowościowa, 1932. 191 s.

Анна Ігорівна Березова – курсант І курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: **Юрій Григорович Осадчий** – професор кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор історичних наук, професор

ЗБРОЙНЕ ПОВАЛЕННЯ РЕЖИМУ ГЕТЬМАНА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО

Усунуті від влади гетьманським переворотом у квітні 1918 р. українські політичні партії перейшли в опозицію. Український національний союз, створений у серпні 1918 р. в умовах кризи гетьманського режиму Павла Скоропадського, спочатку обрав тактику легальних дій проти національної і соціальної політики гетьманської